

De bijdrage van communicatieve spraakkunst tot efficiënt vreemde-talenonderwijs

Rudi Schollaert

Alhoewel er onder de taalkundigen een grote mate van consensus bestaat, wordt de praktijk van het vreemdetalenonderwijs nog steeds gekenmerkt door een discussie tussen fervente voor- en tegenstanders van de communicatieve benadering. Enerzijds zijn er de behoudsgezinden die het niet begrepen hebben op de zoveelste nieuwlichterij, anderzijds zijn er de beeldenstormers die er een kick in vinden heilige huisjes in te trappen. Toch gaat het hier om een valse discussie. De communicatieve benadering staat niet tegenover de structurele benadering. Ze voegt er enkel een bijkomende dimensie aan toe en maakt het vreemdetalenonderwijs daardoor efficiënter.

Binnen een communicatieve benadering wordt de taal niet langer beschouwd als een geïsoleerd systeem van formules, die dienen geleerd te worden om de simpele reden dat ze bestaan (*Mijn wagen zal gewassen geweest zijn!*). Onder invloed van de Latijnse traditie heeft het taalonderwijs zich al te lang uitsluitend beperkt tot hersengymnastiek, waarbij naargelang van de heersende modetrend de klemtoon zich verlegde van het begrijpen van de meest exotische constructies (cognitieve benadering) tot de mechanische manipulatie van - vaak betekenisloze - structuren (behaviouristische benadering).

Een communicatieve benadering herleidt de taal tot een instrument, een middel ten dienste van een doel. Dat doel is communicatie, in de ruimst mogelijke betekenis van het woord.

De taal wordt een instrument voor sociale

interactie waarbij de betrokkenen trachten betekenisinhouden uit te drukken, trachten de wereld te vatten in woorden. Vandaar dat het voor de hand ligt een taal te leren in een betekenisdragende context. In mensentaal: het kennen staat ten dienste staat van het kunnen.

Taalverwerving: de moedertaal

Alhoewel men hoort beweren dat sommige mensen geen gevoel hebben voor talen, slaagt vrijwel ieder individu erin - ogenschijnlijk zonder veel moeite - zijn eigen moedertaal te verwerven. Een kind hunkert immers naar contact met de buitenwereld, met de mensen die het omringen. Deze hunkering verschaft het kind blijkbaar voldoende motivatie om de meest gecompliceerde structuren van de moedertaal onder de knie te krijgen. De ontdekkingsreis van de wereld en van de ande-

ren is zo opwindend dat het kind zich volledig toelegt op wat het hoort of wat het zegt, meestal zonder zich bewust af te vragen hoe zo'n zin nu in elkaar zit. Uiteindelijk komt bijna iedereen tot een behoorlijke beheersing van de moedertaal, hoe dialectisch of regionaal deze ook mag wezen. Toch kunnen weinig mensen ook maar één spraakkunstregel van hun moedertaal formuleren.

Taalverwerving: tweede taal versus vreemde taal

Als we dit principe transfereren naar het leren van een tweede of vreemde taal, en hieruit afleiden dat totale immersie dus de enige manier is om een vreemde taal te verwerven, dan zouden we ons zwaar aan oversimplificatie bezondigen. Zo heeft een kind dat zijn moedertaal onder de knie wil krijgen een zee van tijd ter beschikking. Taalverwerving is immers een voltijdse bezigheid! Leraren vreemde talen dienen zich meestal met minder faciliteiten tevreden stellen. Daarenboven is motivatie - die een sleutelrol vervult bij het verwerven van de moedertaal - niet eens zo vanzelfsprekend bij het leren van een vreemde taal. Misschien is er wel geen dwingende reden waarom iemand naast zijn moedertaal nog een andere taal zou willen leren, zeker als het gaat om een schoolse context en als die andere taal dan nog eens Nederlands is.

Vanaf het ogenblik dat een vreemde taal een schoolvak wordt, net als wiskunde en geschiedenis, blijft er soms van het initieel enthousiasme niet veel over, vooral als er examens dreigen aan de einder. Neem daarbij de nuchtere realiteit dat de leraar vreemde talen slechts enkele uren per week ter beschikking heeft, en de krijtlijnen zijn getrokken. Binnen dergelijke beperkingen, eigen aan de schoolcontext, is een immersieprogramma, gekenmerkt door willekeurige input en interactie in de doeltaal, in hoge mate inefficiënt.

Gaat het om het onderwijs in de tweede taal i.p.v. een vreemde taal, dan liggen de kaarten

enigszins anders. Migranten hebben immers de mogelijkheid tot immersie in de doelcultuur. Of ze er zich al dan niet in onderdompelen, zal afhangen van de mate waarin zij geëmancipeerd zijn ten opzichte van hun eigen taalgenoten, en van hun motivatie om de doeltaal te beheersen. Voor volwassenen opent een redelijke beheersing van de doeltaal de mogelijkheid om in hun nieuwe maatschappij behoorlijk te functioneren en aan een job te geraken. Bij schoolgaande jongeren opent de beheersing van de doeltaal de mogelijkheid zich te integreren onder de autochtone jongeren. De motivatie tot het verwerven van de doeltaal is bijgevolg evenredig met de kans en de wil tot integratie.

Efficiënt vreemdetalenonderwijs

MOTIVATIE

Het grote probleem van een schoolcontext is precies dat van de motivatie. Natuurlijk is het zo dat externe factoren zoals het behalen van een goed cijfer kunnen bijdragen tot de motivatie. Indien men echter niet komt tot interne motivatie, is het op zijn minst twijfelachtig of de lessen tot blijvende taalverwerving zullen leiden. Hoe komt het immers dat de meeste jongeren de namen van de leden van hun geliefkoosde popgroep of voetbalteam feilloos van buiten kennen, maar er anderzijds niet in slagen onregelmatige werkwoorden gedurende langer dan een week te onthouden? Eenvoudigweg omdat de belangrijkste factor bij motivatie de personalisatie is. Een mens is eerder bereid iets te leren dat hem daadwerkelijk interesseert, iets waaraan hij zich kan relateren, iets dat relevant is voor zijn leven, voor zijn ervaringswereld. Daarenboven dient opgemerkt dat wanneer men voor het eerst de doeltaal in het echt zal dienen te gebruiken, dit hoogstwaarschijnlijk zal zijn om te praten over zichzelf: wie men is, wat men wil, wat men nodig heeft...

Indien men dit principe huldigt, hoeven repetitieve driloefeningen niet meer mechanisch of betekenisloos te zijn. Vanaf het ogenblik dat geleide oefeningen gepersonaliseerd worden, d.i. wanneer de leerlingen bepaalde structuren gebruiken om over zichzelf te praten, gaat het belangstellingsniveau onmiddellijk de hoogte in. Dat Jan, een mythologische figuur uit het leerboek, volgende zondag zou willen gaan vissen, laat de meeste leerlingen steenkoud. Wat de anderen in de klas die zondag zouden willen doen, doet de leerlingen de oren spitsen. *Wat zou Jan zondag willen doen? (gaan vissen)*

Daarenboven krijgt een interactie zoals die hierboven door middel van personalisatie een open einde, zodat het antwoord op een vraag nooit met zekerheid vooraf bekend is. Deze gepersonaliseerde benadering maakt een activiteit dan ook daadwerkelijk communicatief.

Een tweede motiverende factor is de keuze van het onderwerp. Indien het thema de leerlingen aanspreekt, indien ze werkelijk het antwoord op een vraag willen weten, is de strijd half gewonnen. Dit is geen pleidooi tot de leraar om zich te beperken tot populaire en triviale thema's, maar een uitnodiging om manieren te exploreren om de leerlingen voor uitdagingen te plaatsen door moeilijkere thema's binnen hun bereik te brengen via een aanknopingspunt met hun persoonlijke ervaringen, opinies of noden. Hieruit volgt dat motivatie er automatisch komt indien een taak, een oefening of een tekst als relevant, authentiek, nuttig, leuk of boeiend wordt ervaren. Bij zo'n benadering concentreert de leerling zich op de inhoud van de interactie, terwijl de leraar ondertussen ook de vorm, het taalgebruik in het oog houdt.

Een andere factor die nauw verband houdt met motivatie, is geborgenheid. Indien de leerling zich op zijn gemak voelt, zal hij zich niet defensief hoeven op te stellen. Niemand verliest graag zijn gezicht, zeker niet een puber die voltiids bezig is met het

opbouwen van een zelfbeeld. Wie zich defensief opstelt, zal niet het risico willen lopen fouten te maken, uit schrik zich belachelijk te maken. Het cognitieve leerproces berust voor een belangrijk deel op het toetsen van hypothesen. Een vanzelfsprekend onderdeel van dit proces is het nemen van risico's. Wie zich defensief opstelt, wenst geen risico's te nemen en zal dus ook weinig leerkansen te baat nemen.

Tenslotte dient nog één opmerking gemaakt te worden over motivatie. Ikzelf geraak meer gemotiveerd door mijn successen dan door mijn mislukkingen. En u? Misschien is dit principe ook wel op pubers en adolescenten van toepassing.

DOELGERICHTHEID

In een schoolcontext vereist de dwingende aard van de tijdsbeperking en van de klassegrootte een goed georganiseerde en evenwichtige aanpak, waarbij efficiëntie een sleutelrol vervult. Wat er nu precies in de klas dient geleerd, wordt bepaald door het antwoord op de volgende twee vragen:

1. Wat is belangrijk? Wat is prioritair?
2. Wat kan men moeilijk buiten de klas leren?

M.a.w. er worden dus prioriteiten gesteld, waarbij een voortdurende verwijzing naar de leerdoelstellingen essentieel is. Deze doelstellingen staan duidelijk geformuleerd in de communicatieve leerplannen: de taal leren gebruiken om er iets mee te doen. Dit houdt in dat de leerwaarde van elke activiteit zorgvuldig dient afgewogen te worden: loont ze de moeite, de tijd en de energie die eraan besteed wordt? Hoe hoog moet men bijvoorbeeld een spraakkunstles van vijftig minuten inschatten, die integraal gespendeerd wordt aan een presentatie op het bord van een ingewikkelde grammaticale constructie? Wat de leraar uitgelegd heeft is één zaak, wat de leerlingen ervan begrepen hebben is er een andere. Wat ze nu uiteindelijk meer kunnen,

daar zullen we maar zedig over zwijgen.

Als we dus rekening willen houden met het effectiviteitscriterium, kunnen we ons anderzijds ook niet veroorloven onze kostbare tijd te verspillen met overloze discussie-oefeningen, waarbij het voor niemand duidelijk is wat de leerlingen nu precies aan het inoefenen zijn. Daarom dient elke oefening aan twee voorwaarden te voldoen: ze moet een duidelijk omschrijfbare taalkundige doelstelling hebben, en de leerlingen dienen actief met taalgebruik bezig te zijn.

DE ROL VAN DE SPRAAKKUNST

In termen van effectiviteit is het grote voordeel van spraakkunsttoefeningen het feit dat de spraakkunst zich bezighoudt met taalpatronen. De eigenheid van patronen is precies dat ze generatief zijn. Dit impliceert dat de leerling die een bepaald patroon beheerst, een virtueel onbepaald aantal uitingen kan genereren die op dit patroon gebaseerd zijn. Om één toepassing van een patroon te kunnen transfereren naar een andere toe, dient de leerling de aard van de regelmaat van het patroon te begrijpen. Dit vergt in de eerste plaats cognitieve vaardigheden. Deze vaardigheden kunnen het best geoefend worden door het opstellen en toetsen van hypothesen. Eerder dan dat de leerkracht hen dit uitlegt, trachten de leerlingen zelfstandig de regelmaat achter bepaalde patronen uit te vissen: hoe werkt dit? wat betekent het? in welke omstandigheden wordt dit gebruikt? Oorspronkelijke hypothesen worden verworpen of verijnd, waarbij de regel geleidelijk duidelijk wordt. Dit is één van de redenen waarom een inductieve benadering vaak de voorkeur verdient boven een ex cathedra uitleg door de leraar. Dit ontdekkingsproces kan in de hand gewerkt worden door een aantal technieken zoals het vergelijken van en het sorteren in categorieën met gemeenschappelijke kenmerken. Wegens het actief denkproces dat hierdoor op gang wordt gebracht is dit een eerste stap naar blijvende verwer-

ving van de betrokken patronen.

De 'tijdwinst' die de leraar boekt door de zaken 'nog maar eens uit te leggen', verliest veel van haar aantrekkingskracht voor wie zich eenmaal realiseert dat er een hemelsbrede kloof gaapt tussen wat de leraar onderwijst en wat de leerlingen uiteindelijk leren.

Gezien het grote voordeel van spraakkunst bestaat in het feit dat hij systematiek en regelmaat geeft aan een taal, is het logisch dat spraakkunstonderwijs zich zal richten op de coherentie en de regelmatigheid van de taal, eerder dan op verschillen en uitzonderingen. Het overbenadrukken van onregelmatigheden en het gebrek aan logica binnen een taal werkt demotiverend voor zwakkere leerlingen. Het geeft hen het gevoel dat ze het toch nooit zullen kunnen. Laten we toch niet vergeten dat regels gemaakt zijn om het leren van een taal te vergemakkelijken, eerder dan te bemoeilijken. Uitzonderingen zijn vaak taalkundige fossielen, en kunnen als zodanig beter behandeld worden bij het lexicon dan bij de grammatica, voor zover zij niet-generatief zijn.

Dit principe kunnen we 'het algemeen gebruik' noemen en omvat de omschrijving van de gemeenschappelijke kenmerken van alle verschijningsvormen van een bepaalde uiting. Voor een bepaalde subcategorie kunnen dan bijkomende kenmerken gedefinieerd worden.

Indien spraakkunst op deze manier aangebracht wordt, en ingeoeft in een relevante en authentieke context, bestaat er een redelijke kans dat patronen in het lange-termijngeheugen opgeslagen worden en dat ze uiteindelijk zullen verworven worden. In dit geval zal spraakkunst bijgedragen hebben tot effectiever taalonderwijs.

*Rudi Schollaert
Dienst Navorming, Begeleiding
en Uitwisseling
Departement Onderwijs
Koningsstraat 138 – 1000 Brussel*